

УДК 340.12

Шестопалова Л. М.

АНТИНОМІЯ ЯК ВНУТРІШНЯ ОЗНАКА УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Київський національний торговельно-економічний університет

Shestopalova Ludmila M.

ANTINOMY AS AN INTERNAL FEATURE OF UKRAINIAN SOCIETY

Анотація У статті розглядається одна з вузьких, але важливих проблем – проблема антиномічності українського суспільства як невід’ємна внутрішня його ознака. Доводиться, що антиномія – це логічний смисловий парадокс, смислова суперечність, змістовна презентативність протилежностей, коли два протилежні об’єкти (взаємовиключні висловлювання, положення) є однаково істинними, однаково переконливо доказовими логічним шляхом. Приділено увагу ментальним особливостям і архетипам, які формують особливі риси соціально-правового буття та самого українського суспільства. Виокремлено найважливіші правові складники, які не піддаються антиномічному розведенню чи видозміні з огляду на сталість і завершену сформованість української нації.

Summary The author of this article considers the problem about antinomy of Ukrainian society. It is an integral feature of the inner. Antinomy is the logical semantic paradox, semantic contradiction. The content prezentatyvnist opposites when two opposing objects (conflicting statements, positions) are the equally true, the equally convincing evidential logical way. Antinomy feature is a phenomenon and social development. It is rooted in the depths of intelligence. It expresses dyhotomichnist construction of the universe, and the duality of legal reality, cardinality perception. The researcher guide attention to the mental characteristics and archetypes that form the special features of social and legal life of Ukrainian society. The article singles out the most important legal elements that can not be antinomic breeding in different sides considering the complete formation of the Ukrainian nation.

Ключові слова: українське суспільство, влада, державно-правове буття, правова реальність, суспільні протиріччя, трансформація суспільства, якісний стрибок суспільства, антиномія, ментальні чинники суспільного розвитку

Key words: Ukrainian society, authorities, public-legal existence, the legal reality, social contradictions, the transformation of society, a qualitative leap society antinomy, mental factors of social development

Вступ

Проблема антиномії в українському суспільстві не може не викликати не тільки науковий, але й практичний інтерес, особливо протягом останніх двох-трьох років, коли в державі та соціумі відбулися неочікувані знакові зміни соціально-правового характеру, розпочалися нові загальнозначущі соціально-політичні процеси, яким надаються протилежні, проте логічно обгрунтовані пояснення.

Огляд літератури

Однак тематика антиномії та антиномізму в сучасній українській науково-юридичній літературі не є вельми популярною, а з позицій лібертарного юрицизму та філософсько-правового антропологізму протягом останніх років окремо (предметно) та ґрунтовно не розглядалася. Однак слід визнати, що цими питаннями переймалися науковці інших соціогуманітарних наук, зокрема мовознавства, психології, соціології, політичних наук та ін, а також окремі російські дослідники в галузі права – щодо антиномій, відповідно, російського суспільства, висновки яких, на наш погляд, для нас не є прийнятними та не потребують нашого спростування, а тому ми на них й не спиратимемося. Антиномічність же сучасного українського суспільства, особливо в нових умовах, з позицій теорії права та філософії права залишається темою неопрацьованою.

Постановка завдання

Тільки частково погоджуючись із тим, що «травмованість і антиномічність свідомості стали характерними рисами суспільної свідомості всього населення пострадянської Росії»[3, с. 29], ми візьмемо на себе сміливість і спробуємо з'ясувати внутрішні причини й особливості антиномічності українського суспільства, її межі як невід'ємної ознаки останнього.

Результати

Філософська проблематика антиномії [2, с. 89] бере свій початок ще з часів давньогрецьких філософів, детально ж проблему антиномії розроблено німецькими філософами нового часу. А з філософії як пранауки та метанауки її було запозичено мовознавцями, соціологами, психологами та науковцями інших галузей знання. Не стояли осторонь і представники юридичної науки. І нині шукають її розв'язання практично всі наукові школи романо-германського права.

Антиномія є явищем та ознакою суспільного розвитку, а корінням сягає глибин інтелекту і виражає дихотомічність побудови Всесвіту, а в нашому випадку – дуальність правової реальності та кардинальність її сприйняття.

Антиномія – це логічний смисловий парадокс, смислова суперечність, змістовна презентативність протилежностей, коли два протилежні об'єкти (взаємовиключні висловлювання, положення) є однаково істинними, однаково переконливо доказовими логічним шляхом. Брак досвіду та вихід розуму за межі раціонального не завжди можуть пояснити наявність соціальних, в т.ч. правових антиномій.

Можна припустити, що соціальні та, в т.ч., правові антиномії є чорними дірами у зіткнаній із фрагментами буття суспільної, цивілізованої дійсності. Чим більше догми, чим більше схоластики, чим більше формалізму, тим менше місця залишається для антиномій. Та реальний світ перебуває в постійному розвитку, видозмінюється, різноманіття проявів суспільного життя важко описати, точно та максимально раціонально пояснити, підвести під дію соціальних законів, а тим більш спрогнозувати. Якщо світ, усе, що в ньому існує, все буття можна спрощено пояснити, поза зламом криз призму людського сприйняття, тільки молекулами (елементарними частинками) та відстанями й зв'язками між ними, то, звичайно, це не поширюється на його соціально-правову картину, якій апіорі притаманна діалектична суперечність як один із можливих рушіїв розвитку останньої. Отож, соціально-правові антиномії, а так швидше і є, – не слабкість чи обмеженість людського розуму, а віддзеркалення в мисленні людини діалектичної суперечності буття та видозміни соціуму, який складають ті самі носії людського розуму й інтелекту, з особливостями психіки.

Антиномії живуть власним життям, як егрегори, допоки мислення не зробить якісний стрибок, інколи внаслідок соціального парадоксу, конфлікту. Будь-які форми соціально-правового буття – від закону до правовідносин – можуть містити антиномії.

Антиномії можуть міститися в одній правовій нормі і в кількох, в одному нормативно-правовому акті і в кількох, а так само в правовідносинах тощо.

Соціально-правові антиномії, можливо, – один із засобів врівноваження, упорядкування, структуризації соціального хаосу. Правові важелі наведення ладу в суспільстві, якими б позитивними вони не були, здебільшого сприймаються його членами як вимушений тиск. Норма завжди обмежує. Правило поведінки завжди встановлює рамки, межі поведінки (в цьому разі – правової), відмежовує її від протиправної поведінки, а тому, крім державної волі (і волі єдиного джерела влади – народу), містить і сваволю, що сприймається як така адресатами норми, які таким чином опиняються на іншому боці управлінсько-правової ініціативи. Загальна теорія права сама охоплює суперечності між позитивним і природним правом, пов'язані, відповідно, з примусом держави або з веліннями природного права.

Суспільство структурно складається з людей, які своїми ідеалами, думками, почуттями, емоціями, намірами, цілями, діями безпосередньо впливають на природно-соціальні процеси та їх результати.

Суспільна система, суспільний лад, національна ідея, культурні надбання та національні особливості народу, а так само його знакові постаті, в т.ч. соціальні та державні менеджери зумовлюють напрям і стан суспільного розвитку, вносять до партитури правового буття правові дескриптори, визначальні чинники розпізнавання.

Україна з моменту вирізнення її як цілісної держави завжди характеризувалася високою духовністю та ніколи духовно не хворіла, незважаючи на те, що неодноразово переживала різні зовнішні обмеження своєї культури, зовнішній економічний тиск і політичне насильство над собою. Україна і нині перебуває у скрутному політичному становищі, але позитивних очікувань не втрачає.

За великим рахунком, саме наша Конституція (конституція Пилипа Орлика 1710 року) - «Пакти та конституції законів та вольностей Війська Запорозького між ясновельможним гетьманом Пилипом Орликом та між старшиною, полковниками, а також названим Військом Запорозьким» [1, с. 209] – є найпершою конституцією у світі. Саме наша Конституція незалежної України 1996 року належить до найкращих світових зразків конституційно-правового письма, а наша чинна українська зовнішня форма права містить сталі механізми захисту прав людини від будь-яких протиправних посягань і сваволі чиновництва. Натомість, як загальновідомо, значна

кількість показників, що характеризують соціально-правове здоров'я нації, сам стан реалізації права, реальний захист прав і свобод людини та громадянина, діяльність державних органів, юридичних інституцій акумулюють негативні висновки щодо них.

Антиномія починає сприйматися як оновлена ознака суспільної свідомості. Суб'єктивні фактори суспільної свідомості урухомлюють врівноважені протиріччя в ній. У соціумі та державі порушуються питання, лапідарні відповіді на які містять однаково прийнятні суперечності. Тут досить згадати питання війни та антитерористичної операції; проведення як ознаку демократії чи неможливість проведення виборів на окремих територіях Донецької та Луганської областей, які мають спеціальний статус і фактично нині не є підконтрольними України; оновлену та посилену систему засобів антикорупційної протидії і небачений супротив корупції їй навіть у вищих ешелонах влади; значні надбання правової культури і тут же законотворчий анархізм і спонтанність; передвиборні обіцянки кандидатів і оптимістичні сподівання населення та, з іншого боку, післявиборні песимістичні реалії. Цей перелік можна продовжувати довго. Проте слухність аргументів на пояснення суперечних кардинальностей часто важко спростувати. Тому можна говорити про певні закономірності наявності таких антиномій. Однак не слід забувати, що протилежності не завжди можуть становити єдність у цілому. За тими самими законами логіки, протилежності можуть спричиняти суспільне напруження, колізії, вступати в конфлікти, перебувати в протиборстві та самі породжувати парадокси та конфлікти. Незважаючи на те, що нині на перший план виходять турботи, що стосуються повсякденного життя – дорожнеча, підвищення тарифів за комунальні послуги, підвищення пенсійного віку, недоступність нового житла, безробіття, загалом низький рівень добробуту населення, – зазначені антиномічні пари суспільство ніби тримає в умі, напоготові...

Тож, загалом дихотомія, бінарність і антиномії стають ознакою часу, нового суспільства, соціуму, що робить якісний стрибок чи готується до нього, що здійснює сходження до глобального культурного простору в найширшому значенні.

Ми кардинально змінили напрям свого розвитку – з радянсько-тоталітарного на лібертарно-юридичний. Хоча очікування цього можна назвати історичними, епохальними, ми надто різко розвернулися на 180 градусів – зі сходу на захід. І не тільки ці зовнішні моменти правової дійсності спричиняють певні антиномії в

українському суспільстві. Маркером соціальної української антиномії, до слова, так само дихотомічним, може слугувати наша інтелігенція, відмінна від інтелігенції західної, оскільки має переважно сільські, народні корені. Ніби методом експертних оцінок завдяки її поглядам, рисам, просуванню соціальною драбиною, її формальному виразу можна зробити певні припущення саме про ментальні особливості української дихотомічності. Бо аж ніяк неприпустимо відкидати наші власні національно-історичні, звичаєво-правові та ментальні риси й особливості.

Дійсно, особливості буття українського народу, як і будь-якого іншого народу, його історії, природних і соціальних умов, в яких він живе, зумовили формування самобутніх, особливих рис української культури. Особливі, унікальні риси української культури визначаються й менталітетом народу, нації. Тільки врахування специфіки *менталітету українців* як нації дозволяє сформулювати оптимальну стратегію подальшого розвитку культури та права як його безумовної складової.

Якщо менталітет – то «...доведений до автоматизму тип мислення, який втілюється в системі пануючих цінностей, що визначають та регулюють буття народу та окремої людини.. має дуальну природу: є психічним, безсвідомим, біологічним, природним та водночас соціальним, сформованим завдяки засвоєнню соціального досвіду, вихованню, тому суспільному життю, яким живе народ» [4, с. 16], то характеристики менталітету українського народу як раз і можуть пояснити внутрішню дихотомічність українського суспільства. На нашу думку, абсолютно справедливо включати до числа його архетипів такі, як архетипи: матері, рівності, свободи; долі; самоствердження, родючості; нерепресивності і, разом із тим, архетипи: незавершеності; спільної некомунікативності. Якщо до них додати такі риси, як: індивідуалізм, емоційність, інтровертність і виконавство (замість керманництва), то стане зрозумілим внутрішній антиномізм сучасного стану українського суспільства, долати який слід поволі, а радше – вивчати й поправляти, але не купирувати, бо він, крім іншого, є ще й спонукальним суспільним рушієм і самою особливістю.

Висновки

Соціально-правова дихотомічність українського суспільства, однак, аж ніяк не стосується оформлення його самостійної і незалежної державності, його (нашого) вибору державно-правового (політичного) режиму – демократії, республіканської

форми правління та навіть державно-територіального унітарного устрою. Ці висхідні, засадничі питання є питаннями виживання Української держави як рівноправного (з такими ж) суб'єкта міжнародного права та вищого політичного інституту, що представляє український народ і виражає та офіційно, усіма можливими засобами захищає його інтереси й інтереси та права кожної людини та громадянина. На щастя, і кардинального розриву в розумінні правової правди та правової істини в Українському суспільстві немає, не повинно бути і бути не може. У нас немає і потреби шукати якийсь свій, новий та особливий, шлях розвитку.

Література

1. *Кресін О.В.* Конституція Пилипа Орлика / *О.В. Кресін* //Юридична енциклопедія: В 6 томах. / Редколегія: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. — К. : Укр. енцикл., 2001. — Т. 3 . — 792 с.

2. *Порус В.Н.* Антиномия // Новая философская энциклопедия / Ин-т философии РАН; Нац. обществ.-науч. фонд. : В 4-х т. — 2-е изд., испр. и допол. — Т. 1. — М.: Мысль, 2010. — 644 с.

3. Тощенко Ж.Т. Травма и антиномия – новые черты общественного сознания и поведения в современной России / Ж.Т. Тощенко // Юридический журнал [Электронное издание] – С. 25–46. – Режим доступа: http://jourssa.ru/sites/all/files/volumes/2015_1/Toshchenko_2015_1.pdf

4. Характеристика українського культурного простору // Еволюція етосу юриста в Україні (історичний та соціально-психологічний нарис) / В.О. Лозовой, В.О. Рум'янцев, Л.В. Анучина та ін. ; за ред. В.О. Лозового та В.О. Рум'янцева. – Х. : Право, 2011. – 264 с. (Серія «Відкрита дослідницька концепція». Вип. 10). – С. 15–18.